

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

LUHUHI/THAFAMUHWE 2013

MEMORANDAMU

MARAGA: 70

Memorandamu uyu u na masiatari a 7.

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO (TSHIPIDA A)

MBUDZISO 1

TSHIBVELEDZWA TSHA 1: PHUROSA

1.1	Ndi Vho-Luselo.	(1)		
1.2	Ho vha hu tshi khou ombedzeliwa uri Vhadzulapo vha Afrika Tshipembe vha songo tambudza vhabvannda.	(2)		
1.3	Ri wana zwikili zwa mishumo. Vha ita uri ikonomi ya shango i aluwe.	(2)		
1.4	U ţavha muya wa matshilisano kha Vharema. Na u ţavha vhuthu.	(2)		
1.5	- Vha khou vhulawa nga ndala.			
	U tambula. Hu na dzinndwa mashangoni avho. (Zwivhili)	(2)		
1.6	Vha kombetshedzwa zwa vhudzekani.	(1)		
1.7	U tambudza vhabvannda a si zwavhudi vhunga vho no di tambulesa.	(2)		
1.8	U vha vhathu vha tshituhu nahone vha tambudzaho vhathu.	(1)		
1.9	Ndi muthu wa lufuno na u pfela vhutungu vhabvannda.	(2)		
1.10	U ita uri ri divhe uri vhathu vha tea u farwa zwavhudi.	(2)		
1.11	A na B	(1)		
1.12	Ndi ha u pfela vhutungu vhabvannda vhane vha tambudziwa hu na zwinzhi zwine vha ri thusa ngazwo.	(2)		
TSHIBVELEDZWA TSHA 2: ZWIFANYISO				
1.13	Hu khou pandamedzwa vhathu.	(2)		
1.14	Ndi fulaga ya shango la Ghana.	(1)		
1.15	C. Vengo la vhabvannda.	(1)		

1.16	Zwothe zwi khou sumbedza vengo la vhabvannda (xenophobia).	(2)
1.17	Ndi ha musi hu tshi khou gidimedzwa vhabvannda na vhana vhavho nga dzimbado na mabanga.	(2)
1.18	Ndi vhona unga ndi u vha funa na u vha fara zwavhudi ngauri hu na zwivhuya zwine vha ri disela nga maanda na uri ndi vhathu u fana na rine.	(2)
	THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A:	30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO

MBUDZISO 2

TSHIBVELEDZWA TSHA 3: MANWELEDZO/SAMARI

ADENDAMU YA SAMARI

Nomboro	U KHOUTHA		MBUNO
1.	' ni tea u vha fundedza musi	1.	Vhagudi vha tea u fundedzana.
	vha tshi toda thuso yo raloho.'		
2.	' Arali inwi ni na zwiliwa ni tea		Vhagudi vha tea u fha vhaṅwe
	uri ni vha thuse-vho vha farise	2.	vha shayaho zwiliwa.
	dangani vhunga zwiliwa i		
	tshikha ya mano.'		
3.	' Vha re na yunifomo ndi	3.	U thusa vhaṅwe vhagudi nga
	khwine vha tshi thusa avho vha		yunifomo.
	si na.'		
4.	'Arali ha hanu hu na dziphera	4.	Vhagudi vha re na phera dza u
	dza u vhalela dzavhudi, zwi vha		vhalela vha tea u thusa
	zwi zwavhudi u dzhia avho		vhańwe.
	vhane nyimele dzavho dzi si vhe		
	dzavhudi.'		
5.	' Vhagudi vha sa koni u ḍifara	5.	U nea thuso vhanwe siani la
	zwavhudi vha fanela u newa		vhudifari havhudi.
	thuso siani la vhudifari.'		
6.	Vhagudi vha tea u fundedza	6.	Vhagudi vha tea u fundedza
	vhańwe u thonifha vhahulwane.		vhańwe u thonifha
			vhahulwane.
7.	' vhagudi vhe nga tshavho vha	7.	U nekana mihumbulo siani la
	nekane muhumbulo siani la		vhumatshelo havhudi.
	vhumatshelo havho.'		

PHARA

Vhagudi musi vhe tshikoloni vha tea u fundedzana arali vhanwe vha sa koni. Arali hu na vhanwe vha shayaho vha tea u vha fha zwiliwa na yunifomo. Kha avho vha re na dziphera dza u vhalela vha tea u thusa vhanwe. Vha si na vhudifari na vhane vha shaya thonifho na vhone vha tea u thusiwa. Tshinwe hafhu ndi u nekana mihumbulo siani la vhumatshelo havhudi. [66]

Ndila ya u maka manweledzo:

- Manweledzo o nekedzwaho e kha mbonalo/tshivhumbeo tsho khakheaho ngeno tshi tsho randelwaho kha Tshitatamennde tsha Kharikhulamu ya Lushaka a a makiwa, hone-ha ha vha na ndatiso ya maraga nthihi.
- Zwi tou vhofha uri vhalingiwa vha sumbedze tshivhalo tsha maipfi **nga ndila i** songo khakheaho.
- Kha vha avhele maraga nga ndila i tevhelaho:
  - Maraga dza 7 ndi dza mbuno.
  - o Maraga dza 3 ndi dza luambo. Maraga dza luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:
    - Maraga nthihi musi ho bulwa mbuno 1–3 dzi re dzone.
    - Maraga mbili musi ho bulwa mbuno 4–5 dzi re dzone.
    - Maraga tharu musi ho bulwa mbuno dza 6–7 dzi re dzone.

Zwavhudivhudi maraga dza luambo dzi songo fhira mbuno dzo tewaho.

Kha vha tuse maraga nthihi kha maraga dzo avhelwaho mbuno na luambo arali tshivhalo tsha maipfi tshi songo sumbedzwa, kana maipfi o vhaliwa nga ndila yo khakheaho.

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Abriviesheni/pfufhifhadzo a dzo ngo fanela u shumiswa, fhedzi arali dzi hone kha samari, dzi fanela u vhaliwa sa tshivhalo tsha maipfi ane dza a imela.

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 10

KHETHEKANYO YA C: PHENDA NA KUSHUMISELWE KWA LUAMBO

MBUDZISO 3

TSHIBVELEDZWA TSHA 4: KHUNGEDZELO

3.1	Yo livhiswa kha vhoramimodoro.	(1)		
3.2	Ndi ha musi a tshi ri, 'vha a gidima minwaha miṭanu hu si na u ṭhavhiwa kana u fhelela.' A zwi itei uri muthu a gidime minwaha miṭanu hu si na u ṭhavhiwa kana u fhelela ha thaela la modoro.	(2)		
3.3	U dzula zwavhudi wo vhofholowa. Ro vha ro dzula ro digeda fhasi ha muri.	(2)		
3.4	C. Uri vhathu vha dzhiele nzhele.	(1)		
3.5	Ndi ļimudi ļa tshitevheli. Nyito i bvelela nga khathihi.	(2)		
3.6	Ndo vha ndi tshi do gidimela u ya u renga mathaela ayo./Ndo vha ndi tshi nga thoma u sedza arali hu si na hunwe hune a vha kha mutengo wa fhasi. Na zwinwe zwi pfalaho.	(2) [10]		
MBUDZISO 4				
TSHIE	SVELEDZWA TSHA 5: KHATHUNI			
TSHIE	VELEDZWA TSHA 5: KHATHUNI Vha khou amba vha ofisini. Hu khou vhonala luţingo, ţafula na zwifanyiso kha luvhondo.	(2)		
	Vha khou amba vha ofisini. Hu khou vhonala luţingo, ţafula na zwifanyiso	(2) (2)		
4.1	Vha khou amba vha ofisini. Hu khou vhonala luţingo, ţafula na zwifanyiso kha luvhondo.			
4.1	Vha khou amba vha ofisini. Hu khou vhonala luṭingo, ṭafula na zwifanyiso kha luvhondo. Mufumakadzi wawe o fha peni muofisiri uri a mu ṅwale thikhithi.	(2)		
4.1 4.2 4.3	Vha khou amba vha ofisini. Hu khou vhonala luţingo, ţafula na zwifanyiso kha luvhondo. Mufumakadzi wawe o fha peni muofisiri uri a mu nwale thikhithi. Ndi wa munna ane a khou ţoḍa u ṭala mufumakadzi wawe.	(2) (1)		

MBUDZISO 5

TSHIBVELEDZWA TSHA 6: PHUROSA

5.1	Hu di nga na tshelede ine malume wawe vha vha nayo banngani o vha a tshi vho i divha uri ndi vhugai.	(1)
5.2	Dzhiela . Mubebi o dzhiela ńwana wawe tshelede ya zwiliwa.	(2)
5.3	B. U sumbedza mbeu ya tshinnani.	(1)
5.4	O vha a sa tsha divha zwine a nga ita.	(1)
5.5	Ndi luţingothendeleki. Shonisani u shumisa luţingothendeleki lwawe u kwama khonani dzawe.	(2)
5.6	Garața yo dzheniswa kha mutshini nga Thifulufhelwi.	(1)
5.7	'Dithu leneli li no tswa! Kha li dise garața yanga!' Muambi o sinyuwa.	(2) [10]
	THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: MARAGAGUTE:	30 70